

Nr 3/2004

Arbets- och miljömedicin – Uppsala

Ohälsa av stress och andra psykosociala arbetsmiljöfaktorer!

På Arbets- och miljömedicin finns flera läkare och två psykologer som arbetar i team, läkare/psykolog, och står för omhändertagande och bedömning av patienter med arbetsrelaterad ohälsa till följd av stress och andra psykosociala förhållanden på arbetet.

Det arbetsmedicinska sjukdomspanoramat ändras i takt med samhällsutvecklingen. Traditionella yrkessjukdomar såsom stendamm-lunga och asbestos blir alltmer ovanliga. Istället har antalet stressrelaterade sjukdomar ökat. Det är förvisso känt sedan länge att stress, bristande socialt stöd, trakasserier, mobbning, organisatoriska brister och dåligt ledarskap orsakar ohälsa. *forts sid 3*

Allergennivåer i hem jämfört med allergiprevalens; en jämförande studie mellan Uppsala och Tartu!

Allergi och astma är multifaktoriella sjukdomar som beror på både genetiska och miljömässiga faktorer. Prevalensen av allergiska sjukdomar är högre i västvärlden jämfört med öststatsländer. Man har pekat på förändringar i livsstil och inomhusmiljö som möjliga bidragande orsaker. Andra har studerat tarmfloras betydelse och då kunnat

visa att vi lever för rent i västvärlden; en rik bakteriemiljö har visat sig skydda mot allergi. Men forskningen har ännu inte kunnat ge något entydigt svar på varför allergier är vanligare i väst- än Östeuropa. I den här studien har vi jämfört nivåerna av vanliga inomhus allergen i hem i Uppsala och Tartu i Estland. Dessa platser liknar varandra mycket genom att båda är

universitetsstäder med liknande typ av befolkning, geografiskt läge och klimat. Trots detta så skiljer sig allergiprevalensen mellan de båda länderna och den är högre i Uppsala än i Tartu.

Vi har slumpvis valt ut trettio hem i Uppsala och Tartu, från de som tidigare deltagit i den sk European Community Respiratory Health Survey II. *forts sid 3*

Tobaksprevention!

Tobaksprevention är en viktig del av det förebyggande arbetsmiljöarbetet. Risker är högre för rökare att drabbas av olika slags arbetsjukdomar och många arbetsjukdomar försämras av rökning t.ex. yrkesastma, svetsarbronkit, vibrationsskada och muskuloskelettala symptom. Att fråga samtliga patienter om tobaksvanor ska vara obligatoriskt vid alla kontakter med sjukvården inte minst inom arbets- och miljömedicinen. En asbestexponerad person som röker har en hög risk för att drabbas av lungcancer, men genom rökstopp

kan risken minskas väsentligt.

Utvärderingar gjorda av SBU (Statens beredning för medicinsk utvärdering) visar att enkla råd om rökstopp från sjukvårdspersonal är en metod som har effekt och är en kostnadseffektiv åtgärd jämfört med många andra åtgärder inom sjukvår-

den. Det är väldokumenterat i vetenskapliga studier att två till tre procent av alla rökare slutar på grund av denna enkla åtgärd vilket har mycket stor betydelse på befolkningsnivå.

forts sid 2

Ur innehållet:

Ohälsa av stress och andra psykosociala arbetsmiljöfaktorer
Tobaksprevention
Allergennivåer i hem jämfört med allergiprevalens...
Aktuellt personal

Sid:

1, 3
1, 2
1, 3
3, 4

Tobaksprevention!

forts från sid 1

Ytterligare en anledning för arbets- och miljömedicin att intressera sig för tobaksprevention är att passiv rökning är ett stort arbetsmiljöproblem, som ökar risken för allvarliga sjukdomar, bl.a. inom restaurangbranschen. Glädjande nog är ny lagstiftning antligen på väg. Från och med 12 juni 2005 är det lag på att alla serveringsställen ska ha helt rökfritt, med undantag för särskilda ventilerade rökrum där ingen servering får ske. Ytterligare anledning till intresse för tobaksprevention från arbetsgivarens perspektiv är att rökare har en högre sjukfrånvaro än icke-rökare.

Vid Arbets- och miljömedicin i Uppsala pågår ett tobakspreventivt arbete sedan många år. Professor Christer Edling och docent Anna Rask-Andersen har båda varit medlemmar i tobakspreventiva gruppen i Uppsala, ett tvärvetenskapligt samarbetsorgan mellan landstinget, kommunala instanser som skolan och miljökontoret och privata intressenter som idrottsrörelsen. Anna Rask-Andersen har introducerat tobaksprevention på schemat på läkarprogrammet och läkarkandidaterna har gjort ett projektarbete om tobakspreventionen i Uppsala, ett arbete som resulterade i LUFT-stipendiet från Läkare mot tobak år 2000.

I ett nyligen avslutat projekt undersöktes attityder hos uppsalastudenterna gällande rökning och rökning på nationerna. Ett frågeformulär skickades ut till 2000 slumpvis utvalda medlemmar i Uppsalas studentkår. Urvalet begränsades till studenter yngre än 30 år boende i Uppsala med omnejd, för att nå den presumptive nationsbesökaren. 69 % av studenterna svarade på frågeformuläret, 537 män och 749 kvinnor.

Frågeformuläret visade att 4 % rökte varje dag och 13,5 % rökte ibland. 72 % av studenterna hade någon gång besvärats av andras rök på nation. 14 % hade någon gång avstått från att gå på nation pga. tobaksröken. Av det totala antalet astmatiker i gruppen svarade 30 % att de någon gång avstått från att gå på nation p.g.a. tobaksrök (8 % av astmatikerna svarade att de

ofta avstått), 16 % av de med allergiska näs/ögonbesvär hade någon gång avstått från att gå på nation pga. tobaksröken, 11 % av de utan besvär svarade att de någon gång avstått från att gå på nation pga. tobaksröken. Tre fjärdedelar av studenterna svarade att om de fick välja själva, skulle de drastiskt förändra policyn gällande rökning på nationerna, 40 % tyckte att rökning skulle vara tillåtet endast i särskilda rökrum, medan 34 % ansåg att rökning skulle förbjudas helt.

I en annan del av studien undersöktes tobakspolicyn vid Uppsalas studentnationer genom intervjuer med förstekuratorerna (den som är ansvarig för den övergripande organisationen inom nationen). Denna kartläggning gjordes av studenterna på Samhällsmedicinska blocket på läkarlinjen termin 9, höstterminen 2001. Denna kartläggning följdes upp av en liknande höstterminen 2003.

Det framkom att cigaretter säljs på nationerna och att tobaksindustrin sponsrar nationerna. Kartläggningen från 2003 visar på en förbättring av nationernas tobakspolicy.

Fem nationer har uppmärksammat att de som arbetar i barer drabbas värst av passiv rökning med rökförbud vid barerna som följd. Tre nationer har infört helt rökfria pubar. Som argument för detta anges hänsyn till astmatiker och att nationen ska vara tillgänglig för alla, även de med astmatiska eller allergiska besvär. En förstekurator anger förbättring av arbetsmiljön som argument.

Eftersom nationerna räknas som slutna sällskap är det ej helt klart om nationerna kommer att omfattas av den nya lagen om helt rökfritt på serveringsställen, men det finns ett stort stöd bland Uppsalastudenterna för att minska tobaksröken på nationerna, antingen genom att förbjuda rökning helt, eller genom att inrätta särskilda rökrum.

På senare år har stora förbättringar skett på nationerna, tre nationer har som exempel infört rökfria pubar.

*Anna Rask-Andersen
Docent/överläkare*

Allergennivåer i hem jämfört med allergiprevalens; *forts från sid 1*

Vi samlade in dammprover med hjälp av en dammsugare utrustad med en hållare för ett filter som sätts på slangens istället för dammsugarmunstycket. Vi dammsög under 4 minuter från golv och möbler i sovrummet. Sedan analyserade vi proverna med ELISA teknik för allergennivåer för katt, hund, häst, kvalster och kackerlacka.

Resultaten visade att nivåerna av pälsdjursallergen från katt och häst var mycket högre i Uppsala än i Tartu, medan hundallergen var något högre i Tartu. Men å andra sidan fanns det inga mätbara nivåer av kvalsterallergen i hemmen i Uppsala medan över 60% av hemmen i Tartu hade kvalsterallergen. Vi mätte på de två vanligaste kvalstren *Dermatophagoides pteronyssinus* och *D. farinae*. Inget av hemmen i Uppsala och endast två hem i Tartu hade mycket låga nivåer av allergen från kackerlacka.

Vi kunde mäta kattallergen i alla sovrum i Uppsala av vilka 70 % var högre än 1 mikrogram/g damm, vilket man har satt som en risknivå för sensibilisering. I Tartu fanns det kattallergen i 94 % av sovrummen,

men bara 52 % låg över risknivån. I Uppsala fann vi att 30 % av sovrummen hade hundallergennivåer över risknivån (2 mikrogram/g damm), medan det var 45 % i Tartu. Hästallergennivåerna var signifikant högre i Uppsala än i Tartu, men för detta allergen finns det ingen risknivå fastlagd ännu. Kattallergennivåerna var dubbelt så höga i Uppsala som i Tartu, medan kvalsterallergennivåerna var signifikant högre i Tartu än i Uppsala. Dessa resultat överensstämmer med de

prevalenssiffror som erhöles i den tidigare genomförda ECRHS studien bland unga vuxna (22-40 år), vilket var 6,6 % jämfört med 3,2 % för astma symptom mot katt, och kvalster 2,6 % jämfört med 4,6 %, och för allergisk konjunktivit mot katt som var 11,1 % jämfört med 4,0 % och kvalster 4,7 % jämfört med 6,0 % för Uppsala respektive Tartu

I korthet kan man säga att den totala exponeringen för pälsdjursallergen är högre i Uppsala medan den är högre för kvalsterallergen i Tartu, och att detta överensstämmer ganska väl med de

prevalenssiffror som erhöles i den tidigare genomförda ECRHS studien. Man kan dock inte säga att allergenexponering enbart kan förklara den högre allergifrekvensen i Uppsala jämfört med Tartu, utan andra faktorer, som vi inte ännu känner till, måste också spela en betydande roll för allergiutveckling. *Lena Elfman, Toxikolog*

Aktuellt personal!

Vi har nu en helt ny och två nygamla medarbetare. Den (för oss) helt nya är Åsa Stöllman, psykolog. "Två nygamla medarbetare" innebär att vi mer långsiktigt knutit till oss Lena Elfman och Johan Zetterberg, som redan tidigare haft viss anställning. Lena presenterar sig på nästa sida. Johan, som är läkare, och Åsa kommer att presentera sig i ett kommande nummer av Arbete – Miljö – Medicin.

Professor Christer Edling slutade den sista oktober. Han tackar för sig och vi tackar honom för allt han gjort för verksamheten. Förhoppningsvis kan tillsättningen av en ny professor nu gå in på upploppet. *Greta Smedje, Tf Verksamhetschef*

Ohälsa av stress och andra psykosociala arbetsmiljöfaktorer!

Också i arbetsskadesammanhang har problemet med arbetsorsakad stress länge varit känt men i lagstiftningen har man valt att blunda för flertalet psykosociala riskfaktorer genom att dessa undantagits i lagen om arbetsskadeförsäkring.

Sedan år 2002 har lagstiftningen ändrats så att ohälsa till följd av konflikter på arbetet inte längre räknas till undantagen. Detta öppnar upp för fler att få sin ohälsa klassad som arbetsskada. Men att bedöma psykosociala risk-

faktorer är fortfarande svårt då området är multifaktoriskt och riskfaktorer inom och utanför arbetet samverkar. Arbetstvist är nu borttaget i undantagen i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

*Roma Runeson, leg psykolog
Robert Wålinger, överläkare*

Undantag enligt LAF 93

1. Företagsnedläggelse
2. En arbetstvist
3. Bristande uppskattning av den försäkrades arbetsinsatser
4. Vantrivsel med arbetsuppgifter eller arbetskamrater eller därmed jämförliga förhållanden

Undantag enligt LAF 2002

1. Företagsnedläggelse
2. Bristande uppskattning av den försäkrades arbetsinsatser
3. Vantrivsel med arbetsuppgifter eller arbetskamrater eller därmed jämförliga förhållanden

Aktuellt personal!

Tack för mig!

Den 1 april 1987 tillträdde jag professuren i yrkesmedicin i Uppsala, efter att i två år varit överläkare och ansvarig enbart för landstingsverksamheten vid UAS. Ett långdraget aprilskämt har nu kommit till ett slut. Den 31 oktober 2004 slutade jag min

tjänst som professor, inte pga. ålder utan vis-

dom. Insikten att det finns andra utmaningar i livet gör att jag nu enbart ägnar mig åt att vara vd på Svenska Läkaresällskapet i Stockholm. Ett arbete jag haft i några år och under tiden skött (?) professorsarbetet på 20 %.

Det är en i längden ohållbar kombination, som kan förlama en verksamhet och det är därför som jag med stor tillfredsställelse konstaterar dels att Uppsala Universitet beslutat att återbesätta tjänsten, dels att det finns förutsättningar för att det kommer en efterträdare.

Under mina år som professor och klinikchef har jag upplevt hur Yrkesmedicin utvecklats till en egen enhet, hur nya tjänster skapats, hur externfinansieringen av forskningen ökat och hur den vetenskapliga produktionen accelererat och många doktorander disputerat.

Men även hur ämnesområdet liksom den medicinska specialiteten ändrat inriktning och bredd, från yrkesmedicin till arbets- och miljömedicin och från att huvudsakligen sysslat med kemi och fysik nu även spänner över ergonomiska och psykosociala frågor. Förenklat uttryckt så innefattar nu arbets- och miljömedicin allt från hur miljön kan skada på DNA-nivå till arbetsorganisationens betydelse för hälsan. Och kan det finnas något mer intressant än att se andra arbeta och sedan ha en uppfattning om det är bra eller dåligt för hälsan? Den största tillfredsställelsen med att arbeta inom området tror jag ändå står att finna i den tvärvetenskapliga sammansättningen av den kompetens som finns vid en arbets- och miljömedicinsk enhet.

Det har för mig inneburit en ökad kunskap inom inte enbart medicin utan även ergonomi, kemi, psykologi och toxikologi. En kunskap som jag haft glädje av vid såväl patientutredningar som vid en rad samarbetsprojekt med företrädare för dessa olika områden. Den breda och höga tvärvetenskapliga kompetensen under samma tak gör Arbets- och miljömedicin unik, men är endast möjlig genom en väl integrerad universitets- och landstingsverksamhet.

Slutligen vill jag tacka för ett för mig givande samarbete på såväl läns-, regional- som riksnivå. Men framför allt tacka alla, som under min tid arbetat vid Arbets- och miljömedicin, för alla roliga och lärorika år. *Christer Edling, Professor*

Lena Elfman är vår nya toxikolog men började redan för snart tre år sedan vid Arbets- och miljömedicin, som deltids- och projektanställd forskare inom allergi och inomhusmiljö.

Hon är disputerad inom området neurokemi och har tidigare arbetat på dåvarande FOA4, bl.a. med toxikologiska studier på olika celler. Hon har sedan arbetat på Charing Cross hospital i London samt Pharmacia Diagnostics i Uppsala med utveckling av en rad diagnostiska test inom cancer- och allergiområdet.

Hon är nu ansvarig för allergenbestämningar på vårt laboratorium och deltar i en rad projekt som berör inomhusmiljö i hem, skolor och arbetsplatser. Vidare är hon projektledare för projekt som rör spridning av hästallergen från stall och säkerhetsavstånd till nybyggnation samt stallmiljöns betydelse för människors och hästars hälsa. På fritiden ägnar hon sig åt sin familj, hundpromenader samt ridning på sin häst.

9-11 maj 2005

Grund- och fortsättningskurs i Lungfunktion.

Kontaktperson:

Kristina Gunnarsson, Miljösköt.

Tel: 018-611 36 56

E-post: kristina.gunnarsson@akademiska.se

Personal:

T f klinikchef

Greta Smedje
administration
Britt-Marie Löfgren
Lenita Öqvist

läkare

Claes-Gunnar Ericsson
Anna Rask-Andersen
Gunilla Wieslander
Robert Wälinder
Johan Zetterberg

miljösköterska

Kristina Gunnarsson
ergonom
Leni Skoglund
psykolog
Roma Runeson
Åsa Stöllman

yrkes- och miljöhygieniker

Helena Anundi
Dan Norbäck
Bo Sahlberg
Greta Smedje

toxikolog/forskare

Lena Elfman
forskningsassistent
Yahong Mi

Ansvarig utgivare: Greta Smedje
Redaktör: Lenita Öqvist